

Пробуждане на духовно-нравствения живот на детето

Захарий Дечев

***Awakening of spiritual and moral life of the child:** This article examines the awakening of spiritual and moral life of the child's. The necessity of religious education of children has become more and more pressing nowadays. Explaining the relationship between child and religious education in its center is the Christian child with its spiritual needs and the question of its personal religious moral education in the respective age.*

***Key words:** Religion, God, religious education, spiritual and moral life, striving to Jesus Christ, theology.*

Православната религиозна педагогика преди всичко се насочва към душата на човека. В душата се намира животворящия Божий Дух, жадна за богообщение със Своя Създател, която се явява като главен субект на педагогическо взаимодействие. Божият образ в човека се намира в затъмнено състояние вследствие на греха на първите човеци, което се предава на цялото човечество. При правилен духовен живот и възпитание, чрез покаяно състояние на душата, човек може да се обнови и преобрази духовно чрез Божията благодат, като скъса с греховното си минало.

Човекът дължи своя произход на Бога. „В този дух се формира и църковното учение, според което Бог Творецът на Адам и Ева е Творец на всеки човек”. [3] Центърът на всяка личност е неговата душа. В душата е съсредоточено на психичния живот на човека, който е храм на Светия Дух. „Велико и чудно нещо е душата. Създавайки я, Бог я е сътворил такава, че не е вложил порок в нея, а я е сътворил по образа на добродетелта на Духа, вложил е в нея всички добродетели като разсъдливост, знание, благоразумие, вяра и любов, и останалите по образа на Духа”. [2] Бог е поставил в душата на човека творчески сили, заложби, таланти и стремеж към богоуподобяване. Човекът е длъжен да развива своите дарования, своите способности, за да достигне чрез духовно общение с Бога съвършенството (Мат. 5:48). Стремежът на душата към Твореца е заложен първоначално в акта на творението (Пс 41:2). В това се състои особеността на човешката душа в сравнение с другите твари. Поради Божествения произход на душата, имаща общение с Бога – инстинктивно е насочена към Него и желае да се съедини със Своя Създател. Чрез Богоподобната си духовна природа, чрез вътрешната си светлина (Мат.6:23, Лука 11:35), чрез своя свободен избор човек сам може да се издигне до някъде, до нравствените изисквания на Божията Света воля. „Душата е тази, която одушевява тялото и е в по-високо достойнство от него. А Духът е по-висок и от душата, и от тялото, и одухотворява дихотомността. Това авторитетно мнение на Св. апостол Павел е основополагащо в светоотческата антропология”. [8] Проблемата за човека е Богочовешка проблема. Човекът е не само тяло, но той е и духовна личност. „Духовната личност е светлина на съзнанието и мощ на свободата”. [8] И най-голямото значение за богоподобие на личността е нейната способност да обича. Евангелското съдържание на богоуподобяването се състои също така в божествената любов и божественото милосърдие.

Дадените на човек от Господ Исус Христос нравствени изисквания имат за цел да го направят истински свободен, да издигнат достойнството и личността му, да осъществят себе си като нравствено същество. Бог Слово дойде от небесата на земята чрез Божествения си авторитет и педагогическа мощ да открие пътя на човека към нравствено съвършенство. Сам Спасителя казва: „Един е вашият Учител и Наставник – Христос” (Мат. 23:8-10). В собственото си богочовешко лице Господ Исус Христос открил на хората съвършения нравствен образ на Бога, [7] открил висотата на своето нравствено учение, което е религиозно от начало до край.

Затова и основната педагогическа повеля в Божественото Му учение и послание е: „И тъй, бъдете съвършени, както е съвършен и Небесният ваш Отец.” (Мат. 5:48).

Човекът е способен за нравствена дейност, заради признанието, че е свободно същество с духовно-нравствена природа. Християнската антропология издига идеята за нравствено-човешката личност в най-голяма висота, сътворена по Божии образ и носеща в себе си Божественото начало, Божествената искра. Затова и човек като богоподобно същество изпитва насъщна необходимост да постъпва нравствено като божествено изискване за осъществяване на идеята за духовно-нравствена личност. Когато се опитваме да проникнем в дълбините на нравствеността, тя винаги ни извежда до необходимостта от религия, т.е. води към вратата в Бога, като първоизвор на всички нравствени ценности и норми, като създател на нравствения порядък, като висше благо. Тази насоченост на нравствеността към религията е естествена. Затова и хора с напреднал нравствен живот чувстват необходимост от религия, от вяра в Бога, търсят го в Св. Църква, стремят се да променят повредената от греха духовна природа, в която са вградени корените на нравствеността, живеещи чрез образа и подобие на Божие (Бит.1:26-27).

Религията като лична принадлежност на отделния човек съдържа изключителна ценност защото възниква не по пътя на принудата, а чрез свободното решение и лично усилие. Пълното религиозно общение, взаимодействие, настъпва тогава, когато съзнателно повярват в Бога - (като лична убеденост) намери непосредствения допир с Бога и погледне на своите лични религиозни преживявания, на своя религиозен опит, като дар от самия Бог.

Човекът, ограничен в своите възможности, е в непрекъснат стремеж да търси и преоткрива нови духовни ценности, да открие и реализира стремежа си към духовно-нравственото обновление. Този жизнен стремеж може да намери „тихо пристанище”, ако се спре върху християнските ценности, които осмислят човешкия живот – християнската вяра, която заема най-важно, съществено и безспорно място в душата му. Само тази вяра, като лично преживяване в Бога и ценност, извисява и спасява. Вярата в Бога, като лична убеденост е дело на вътрешното самостоятелно решение на индивидуалната личност. Вярата се смята за заслуга и добродетел, когато самата човешка личност е употребила самотворчество и самостоятелна духовна активност. Човешкото сърце, като център на религиозните преживявания у човека, може да започне за общение с Бога, когато повярва в Неговото действително съществуване. Затова и Св. апостол Павел говори: „Оня, който дохожда при Бога, трябва да вярва, че Той съществува.” (Евр. 11:6). Вярата не може да ни бъде наложена. Тя е зов от Бога, на който отговаряме свободно. Тясно обвързана с любовта и свободата, тя води към реализиране на добрите дела в живота на християнина.[9] Човек и Бог могат да общуват и това е лично, духовно, богочовешко общение, когато говорим за духовното в човека, говорим за неговата религиозност. Не можем да говорим за духовност там където няма Боготърсене и Богообщение. Духовността на човека определя пътя на неговото религиозно чувство в религиозното му възпитание. Без духовно издигане няма Богообщение и духовно обновление. Никой човек не може да бъде принуден да възприеме истината за Бога, ако сам свободно и доброволно не тръгне по стъпките на Христос – Спасителя. И все пак всички наши мисли, представи за Бога ще останат бледи, ако не потърсим Бога в лицето на Неговия Син – Христос, в Неговото Божествено Слово, дело, страдания и изкупителна смърт. Христос-Богочовекът не насилва никого, а желае всеки да достигне до него свободно (Откр.3:20).

Духовното пробуждане е причина и предпоставка за религиозното възпитание в детето. И от това до каква степен се е пробудила духовността, моделирала се е универсална човешка необходимост за живот и нежност на чувствата, в такава степен се пробужда като свръхпознание и жизнена необходимост, религиозният живот в

детската душа. По природа детето идва в света с предразположение към религиозно съзнание, и към вяра в Бога. То носи в себе си усета, пиетета към религията, като отправя духовен зов в своя живот. Този усет обаче е необходимо да се развива първо чрез правилно семейно религиозно възпитание.[5]

Освен всички тези причини интериоризиращи религиозното формиране на детето, които се намират вътре в него, в самата негова духовна същност. Има и т.нар. външни трансформиращи подбуди и причини за религиозното му развитие. През първите седем години вярата и благодатта у детето се предават чрез видимите Божествени сили и присъствието на Св. Богослужение в храма, по време на Св.Причастие, които засилват в душата му любовта към Христа. Навременното събуждане и опазване на религиозно-нравствения живот у детето става и чрез специалното възпитание, осъществявано в играта и заниманието (Ora et labora) от родителите у дома.

Пробуждането на духовно-нравствения живот на детето е основополагащ фактор в православното религиозно възпитание и образование. Освен всички горепосочени условия, влияещи върху религиозното формиране на детето, които се намират вътре в него, в неговата душевност, духовна природа и същност има и външни, преходни, трансформиращи подбуди и причини за православното му религиозно възпитание. През първите детски години вярата и благодатта у детето се предават чрез неговата майка, семейство и видимите Божествени начала – църковното богослужение, Св. Кръщение, Св. Миропомазване и Св. Причастие, които подпомагат събуждането на неговата естествена религиозна заложба и засилват в душата му любовта към Христа. Съприкосновението му с Бога в светия храм и Евхаристия е свят час за съединение на детето с Христос-Спасителя и приемането на благодатта на Св.Дух. Просветляването на детското сърце с благодатта на Св.Дух се осъществява чрез усвояване на съдържанието на вярата и истината и се изпълва с нравствено-добродетелен християнски живот и поведение, проникнати от взаимна любов. За да може детето да приеме вестта за християнската добродетелност, вяра, благочестие, празничност и църковно богослужение като духовно-нравствена и спасителна за душата ценностна ориентация е необходимо да се просветли ума и сърцето, волята и характера на детето.

Религиозното възпитание в духовно-нравствения живот на детето не се отличава външно от останалите компоненти на съдържанието на възпитанието, а се отличава по вътрешното преобразение на личността. Същината на православното християнско възпитание се заключава в това детето да вкухва, да се храни и да се насища със сладостта на Словото на Господ, с Христовата истина, със Светлината на Христос. Приемането на Божието слово е призивност на Божията благодат. „Противно на спекулациите относно смисъла на религиозното обучение – пише Ем. Василева, които все още битуват, свидетели сме на констатации от редица наблюдения, сочещи, че именно вярата в Бога, в Неговото покровителство и обич правят децата освен по-добродетелни, но и по-спокойни, по-сигурни в себе си, по-свободни и защитени в изявиите си. Такива деца по-лесно преживяват неизбежно съпътстващите ги неуспехи, без да губят психическата и емоционалната си стабилност, толкова значими за пълноценното им развитие. По-безболезнено преживяват евентуални житейски драми и по-леко разрушават възникващите при различни ситуации психологически бариери.”[1]

Ето защо една от тъй значимите специфики на религиозното възпитание в предучилищния период на детството е духовната проникновеност на осъществяваната възпитателна дейност. Истинското религиозно възпитание трябва да бъде Христовото Слово, което е Слово – божествено и духовно, произлизащо от Бога и преобразено чрез благодатта на Светия Дух. То изисква да се излагат и

изявяват тайните на Бога и съдържанието на Христовата истина, така че да се показва спасителното значение на вярата и да се разкриват всички богатства на Божие слово. Белег за духовния напредък на педагога-християнин е подчертаната необходимост, изпълнението и извършването на непрестанна пламенна молитва, за да събуди в себе си и преподаде на възпитаниците духовното усещане, чистотата на сърдечността и благодатта Божия. Тази самобитна представа за духовно облагородена възпитателна дейност откриваме като неизменно правило при църковните отци и е белязана с дълбока православна традиция. Затова педагогът също трябва да приеме кръста си на възпитател на детето в истините на вярата и в земния си живот да следва Христос в молитвите си.

Дълбоко в душата си детето носи това, което е възвишено, свято, благородно, благодатно и е разположено към добродетелта, заради неговата чистота, невинност и непокованост от злото. Формирането на религиозността и духовно-нравствения му живот, до голяма степен зависи, както от целенасочените религиозно-познавателни и възпитателни въздействия и педагогически средства в детската градина, така и от факторите и християнските взаимоотношения в семейството, осъществявани в процеса на пробуждане на Божия дар – вярата (2Тим 1:6). Предпоставка за началното осмисляне на религиозната възпитаност на детето е придобитият житейски опит на вярата, отношението на родителите към Бога и Църквата. В заключение, без да се спираме на по-подробна аргументираност, защо е необходимо това възпитание на детето през този възрастов период, можем да отбележим, че това е своеобразен „духовен прозорец“, през който детето започва да вижда света – около себе си, а защо не – и в себе си, духовно пробуждащо в своя детски ум и сърце отношението си към Бога и нравствено израстващо в най-съвършената истина, любов и святост, която е Самия Христос.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Василева, Ем., Ив.Желев, Д.Коруджиев. Книга за учителя по религия за 1 клас, Изд. „Просвета“, С., 2001.
- [2] Велики, Св. Макарий. Добротолюбие, т.1, Изд. Славянобългарски манастир „Св. Вмчк Георги Зограф“, Света гора, 2000.
- [3] Дезей, архим. Пласид. Сигурност в невидимото. Първооснови на християнското учение, Изд. "Руенски манастир", с. Скрино, 2007.
- [4] Дечев, З., ст.ик. Детето и религията, сб. „Предизвикателствата на съвременното и качеството на образованието“, т. II, Ш., 2007.
- [5] Дечев З., ст.ик. За религиозното възпитание на детето в детската градина, Изд. "Димант", Б., 2009.
- [6] Дечев, З., ст.ик. Учебна програма по религия - православие в детските градини" Изд. „Димант“, Б., 2009.
- [7] Панчовски, Ив. Методология на нравственото богословие, С.И., С., 1962.
- [8] Стефанов, П. Божият образ у човека, сп. "Духовна култура", кн. 7 и 8, и кн. 9 и 10, 1940.
- [9] Тенекеджиев, Л. Пътища за познаване на Бога, сб. "Пътят на човека към Бога", съст. Д. Киров, И. Рашков, Л. Тенекеджиев, УИ „Св. Климент Охридски“, 2005.

За контакти:

Ставрофорен иконом д-р Захарий Дечев, Ректор на Софийска духовна семинария „Св.Йоан Рилски“, e-mail: prkrai_bs@abv.bg

Докладът е рецензиран.